

TIM BOUVERIE, *Politika popuštanja Hitleru: Chamberlain, Churchill i put u rat*, Ljevak, Zagreb, 2020., 574 str.

Hrvatski prijevod knjige *Politika popuštanja Hitleru: Chamberlain, Churchill i put u rat* britanskoga povjesničara Tima Bouverieja objavljen je 2020. godine u Zagrebu u nakladi kuće Ljevak. Knjiga obogaćena s nekoliko povijesnih fotografija i zemljovida sastavljena je od *Sadržaja* (str. 9-10), *Predgovora* (str. 11-14), *Zahvala* (str. 485-487), *Bilješki* (str. 489-528), popisa *Izvora i bibliografije* (str. 529-542), *Slika* (str. 543-544), *Kazala* (str. 545-574) te osnovnoga teksta podijeljena u *Prolog* (str. 15-20), 25 poglavlja i *Epilog* (str. 475-484).

Bouverie djelo započinje poglavljem *Eksperiment s Hitlerom* (str. 21-37) u kojem opisuje okolnosti Hitlerova preuzimanja mandata kancelara i skorašnje uvođenje diktatorske vlasti, ratificirane parlamentarnim odlukama, te represiju usmjerenu na političke neistomišljenike i Židove, što je sve popraćeno zgražanjem, ali i popustljivom tolerancijom britanskih i francuskih kabineta koji su zbog financijskoga deficita bili primorani na miroljubivu i kompromisnu politiku. Poglavlje *"Borbe slavim i muža"* (str. 38-60) fokusirano je na britansko javno mnijenje i političku konstelaciju u kojoj je dominirao pacifist Stanley Baldwin, dok se zagovornik naoružavanja Winston Churchill nalazio na političkim marginama. Ipak, zbog njemačkoga naoružavanja, ubrzanoga kupovinom britanske, francuske i američke vojne tehnologije koju su te zemlje morale prodavati zbog financijske krize, došlo je i do britanske reakcije i ponovnog ulaganja u zrakoplovstvo, dok su resursi kopnene vojske i mornarice ograničeni. Britanija se oslanjala na brojne francuske kopnene snage i naizgled neprobojnu liniju Maginot. Autor u poglavlju *Čaj s Hitlerom* (str. 61-95) opisuje britanski osjećaj odgovornosti za nepravdu skrojenu u Versaillesu te bilateralne pregovore Britanije i Njemačke popraćene simpatijama prema nacizmu koji je percipiran kao jedina efikasna brana komunističkoga prodora. Takva svijest i politika onemogućila je britansku reakciju nakon Noći dugih noževa i nacističkoga atentata na austrijskoga kancelara Dollfussa, pa se kao jedini jamac austrijske neovisnosti pokazao Mussolini koji je poslao postrojbe na granični prijevoj Brenner. Uslijedilo je formiranje *Luftwaffe*a i *Wehrmachta*, dok se britanski odgovor ponovo sveo na popuštanje. Britanija je s Njemačkom potpisala pomorski ugovor kojim je dopustila Hitleru

posjedovanje vojne mornarice. Mussolini, dotadašnji pristaša tekovina Versaillesa, shvatio je da Britanija nema volje za kolektivnim održavanjem sigurnosti pa je odlučio i sam prekršiti međunarodne sporazume i autoritet Lige naroda aneksijom Etiopije koja je obrađena u poglavlju *Abesinska zbrka* (str. 96-108).

U poglavlju *Preko Rajne* (str. 109-121) Bouverie obrađuje njemačku remilitarizaciju Porajnja kojom je pregažen diktat Versaillesa, ali i dobrovoljno potpisan sporazum u Locarnu, što je popraćeno novim iskazima popustljivosti Britanije, koja je bila obvezna braniti demilitariziranu zonu. Tim činom nestala je i francuska mogućnost brza prodora u srce Njemačke u slučaju Hitlerove agresije na istočnoeuropske saveznike. Zapadne sile propustile su posljednju priliku za *casus belli* dok je brzo svladavanje Njemačke još uvijek bilo moguće.

Nadalje, Bouverie u poglavlju *Obrana kraljevstva* (str. 122-134) opisuje rasprave britanske vlade i oporbe vođene oko pitanja treba li se industrija preorijentirati na ratni način rada s državnom intervencijom ili se naoružavanje treba nastaviti po mirnodopskim kapitalističkim uvjetima. Do djelomične promjene do tada dominantno antiratnoga raspoloženja u Britaniji došlo je nakon demonstracije snage zrakoplovstva fašističkih sila u Španjolskom građanskom ratu. U poglavlju *Hitlerova zemlja čudes* (str. 135-150) prikazani su divljenje i simpatije brojnih britanskih uglednika s obje strane političkoga spektra, pa tako i kralja Eduarda VIII., prema nacističkoj Njemačkoj uz istovremeno razočaranje u svoga glavnog saveznika, Francusku. Poglavlje *Ulazi Chamberlain* (str. 151-169) obrađuje smjenu na dužnosti britanskoga premijera. Novi premijer, Neville Chamberlain, kao dotadašnji ministar financija posebno osjetljiv na pitanje državnih rashoda, naglasio je potrebu smanjenja broja neprijatelja, a time i intenziviranje politike ustupaka Japanu na Pacifiku, Njemačkoj u Africi te Italiji na Mediteranu. To se posebno očituje u sastanku lorda Halifaxa, zamjenika britanskoga ministra vanjskih poslova, s Hitlerom na kojem je britanski službenik obznanio da je spreman prihvatiti "mirnu evoluciju" Austrije, Sudeta i Danziga što je obrađeno u poglavlju *Lov na mir* (str. 170-186). Nadalje, poglavlje *Polucilindri su se vratili* (str. 187-208) opisuje pokušaj američkog izlaska iz izolacionizma kako bi se zaustavila agresivna politika fašističkih sila, što je onemogućeno britanskim ustrajanjem na politici popuštanja.

Poglavlje *Otmica Austrije* (str. 209-231) obrađuje tematiku *Anschlussa* provedenog nakon što je austrijski kancelar Schuschnigg najavio referendum o neovisnosti. Pod njemačkim pritiskom Schuschnigg je zamijenjen nacistom Arthurom Seyss-Inquartom koji je mirno prihvatio ulazak njemačke vojske u Austriju i Hitlerov *Zakon o ponovnom ujedinjenju Austrije s njemačkim Reichom*. Reakcija britanskih državnika,

koji se nisu previše zabrinjavali oko rješavanja onoga što su smatrali legitimnim njemačkim nacionalnim interesima, svedena je na dvije prosvjedne note.

Bouverie u nizu od šest poglavlja: *Posljednji vlak iz Berlina* (str. 232-252), *Plemići i Buntovnici* (str. 253-263), *Daleka zemlja* (str. 264-274), *Izbija kriza* (str. 275-304), *Do ruba* (str. 305-325) i *Komad papira* (str. 326-347) obrađuje problematiku čehoslovačkoga pitanja. Čehoslovačka, zemlja s njemačkom manjinom od 3,5 milijuna ljudi nastanjenih uglavnom u Sudetskoj oblasti te usađena kao klin u srce Njemačke, trebala je biti svladana kako bi se mogao nastaviti Hitlerov *Drang nach Osten*. Britanija, čiji su čelnici Čehoslovačku percipirali kao predaleku i izloženu zemlju koju ne mogu efikasno obraniti od ispunjenja njemačkih nacionalnih ciljeva koje su smatrali legitimnima, zalagala se za autonomiju Sudeta na koju Hitler nije htio pristati jer se nadao da će isprovocirati rat prije nego što se Britanija i Francuska dovoljno naoružaju. Britanska popustljivost vezala je ruke Francuskoj koja je uz SSSR bila jamac čehoslovačke samostalnosti, dok je Staljina navela na razmatranje ideje zbližavanja s Hitlerom umjesto nepouzdanih zapadnih saveznika. Posljedica je bio Münchenski sporazum u kojem je bez pristanka čehoslovačkih vlasti dogovoreno pripajanje Sudeta Njemačkoj na što je Hitler morao nerado pristati obeshrabren nedovoljnom podrškom njemačkih građana za već pripremljenu invaziju.

Autor u poglavlju *Mir za naše vrijeme* (str. 348-367) donosi opise britanskoga dominantno pacifističkog javnog mnijenja, kao i sukobljavanja političara oko pitanja politike popuštanja. Navodi i da je progon Židova u Kristalnoj noći doveo do promjene političkih stajališta američke javnosti koja se sve više protivila izolacionizmu i popuštanju. U poglavlju *Izdani Chamberlain* (str. 368-388) Bouverie opisuje njemačku okupaciju ostatka češkoga dijela Čehoslovačke koja je opravdana nemirima koje je prouzrokovao slovački separatizam. Tada su britanski državnici po prvi put odlučili odstupiti od politike popuštanja te su dali jamstvo Poljskoj u slučaju njemačkoga napada, ali pokušaj stvaranja širega obrambenog saveza sa SSSR-om propao je zbog antikomunizma Britanaca i Poljaka te zbog straha poljskih državnika da će na taj način samo izazvati Njemačku. Takva politika gurala je SSSR prema savezu s Njemačkom. Nakon talijanske okupacije Albanije uslijedila su britanska jamstva neovisnosti Grčke i Rumunjske kao i sporazum s Turskom, dok je Chamberlain po prvi put nakon 300 godina uveo mirnodopsku vojnu obvezu i nastavio naoružavanje. Poglavlja *Odvraćanje diktatora* (str. 389-403) i *Posljednji praznici* (str. 404-420) opisuju nove pokušaje vođenja politike popuštanja te neuspješne britansko-francuske pregovore sa SSSR-om u koje Chamberlain nije niti polagao ikakve nade

uvjeren da će popuštanje ipak zadovoljiti Hitlerove apetite. U konačnici su Molotov i Ribbentrop potpisali sovjetsko-njemački pakt o nenapadaju s tajnom klauzulom o podijeli Poljske.

Naposljedku, poglavlja: *Završni sati* (str. 421-437), *Sablasi politike popuštanja* (str. 438-452), *Chamberlainov pad* (str. 453-467) i *Posljednji pokušaji popuštanja* (str. 468-474) obrađuju zadnje predratne dane i prve mjesece rata do francuske kapitulacije. Njemačka je žurila s objavom rata, Italija je nastojala održati mir novom međunarodnom konferencijom, Francuska je nastojala odgoditi objavu kako bi imala dovoljno vremena za uspješnu mobilizaciju, dok britanski državnici, kao najodgovorniji za Hitlerove nasrtaje posljednjih godina, nisu više imali obraza čekati te su nakon njemačke invazije na Poljsku konačno ušli u rat. Prvotni britanski vojni porazi, kapitulacije demokratskih država u Skandinaviji i Beneluksu te vrlo izgledna mogućnost njemačkoga zauzimanja Francuske i zarobljavanja britanskih ekspedicijskih snaga na zapadnom bojištu doveli su do posljednjega pokušaja vođenja politike popuštanja. Naime, lord Halifax je krajem svibnja 1940. predložio pokušaj sklapanja mira s Njemačkom posredstvom Mussolinija, ali protivljenje novoga premijera Churchilla, kojega je tada podržao još uvijek utjecajni Chamberlain, konačno je dovelo do odbacivanja politike popuštanja.

U konačnici nakon čitanja Bouveriejeve knjige može se zaključiti da je Britanija zbog američkoga izolacionizma, francuske financijske nemoći i "ekskomunikacije" komunističkoga SSSR-a, trebala biti glavni kreator međunarodne politike 30-ih godina 20. stoljeća. U okolnostima globalne financijske krize, dominantnoga pacifizma građana i prevelike teritorijalne rasprostranjenosti njezina imperija koji je zahtijevao vojne izdatke; kako za zrakoplovstvo za obranu domovine, tako i za mornaricu za očuvanje kolonija; Britanija je bila spremna na brojne ustupke Hitlerovoj Njemačkoj kako bi očuvala europski mir. U ovoj knjizi iznesen je prikaz europskih političkih kretanja kao i detaljna slika britanskoga javnog mnijenja, svjetonazora i stajališta relevantnih državnika i službenika, unutarnjih političkih promjena i ekonomskih problema koji su oblikovali vanjsku politiku te velesile. Tim Bouverie proveo je iscrpno istraživanje kako bi temeljito rasvijetlio uzroke popustljivih nastupa službene Britanije u trenutcima kada je većina političara ispravno percipirala Hitlerove krajnje ciljeve, zbog čega je knjiga *Politika popuštanja Hitleru: Chamberlain, Churchill i put u rat*, pisana književnim stilom i stoga lako čitljiva, nezaobilazno djelo za proučavanje razdoblja mirnoga urušavanja Versailleskoga poretka i političko-diplomatskog sukobljavanja svjetskih velesila prije same vojne konfrontacije.

Zvonimir Herceg